

Társadalmi elfojtások megjelenése a pszichoanalízisben

Mészáros Judit

Kilencven évvel a pszichoanalízis születése után — hiszen kilencven évvel ezelőtt, 1989-ben jelentkezett Freud, Róheim szavaival élve a „könyvek könyvével”, az *Álomfejtéssel* —, nos: kilencven év elmúltával evidenciaként hangzik, hogy ha valaki a pszichoanalízis fáradságos útját vállalja, akkor teszi ezt azért, hogy azokra az ösvényekre is rámerészkedjen, amelyek a nemkívánatos, vagy tán mégoly csábító vágyakkal történő szembetalálkozást elkerülhetetlenné teszik. S nyilvánvaló az is, hogy ezen az úton haladva az egyén saját történelmének elfelejtett képei kelnek életre, individuális történelmének eltemetett alakjai elevenednek meg, saját külső és belső világának összegyúrt mozaikjai kerülnek új és új megvilágításba, saját elhárított, elfojtott képzeivel kell megküzdenie, s e lélektani bátorságáért a teremő rend lesz jutalma.

A kérdés azonban az, mi történik akkor, amikor a múlt, az ősök múltjának feldolgozatlan élményei, akár több generáción keresztül ható, társadalmi szempontból is feldolgozatlan eseményei terhelik az utódok életét.

Ábrahám közvetlenül a második világháború után született egy vidéki kisvárosban, és közel negyvenéves volt, amikor több évtizede tartó, az élet számos területét érintő problémáival felkeresett. Potenciazavar, bizonytalan szédülések, munkaképtelenség, leszázalékolástól való félelem és állandósult szorongási rohamai alkották főbb panaszait. Együtt élt feleségével és gyermekeivel, irodalomesztétaként dolgozott. Meglevő társadalomtudományi diplomája mellett történelmet hallgatott, de attól tartott, hogy állapotának romlása megakadályozza tanulmányai befejezését is. Első találkozásunk után, az ajtóból visszafordulva megjegyezte: „Nem akarom negyvenéves koromra éppúgy leszázalékoltatni magam, mint apám”.

Az első interjú után azon kaptam magam, mennyire nehezemre esik felidézni Ábrahám külsejét, megjelenését. Magas, testes ember benyomását keltette. Szép beszédű, merev mozgású, aki az egész beszélgetés alatt sűrűn törölgette gyöngyöző homlokát és izzadó tenyerét. Arcát azonban nem tudtam megjeleníteni, csupán szakálla körvonalazódott. Ugyanígy bajban voltam a szüleivel. Fakószőke, vagy őszes a haja? Emlékeim között nem találtam meg arcának egyetlen jellegzetességét sem. Mimikája, tekintete, szeme felidézhetetlen volt. Máskor, másokkal történt találkozásaim során nem maradtam ilyen bizonytalanságban, küllemüket illetően nem éltem át hasonló hiányérzetet. Ez hetek, hónapok múltán is jellemző érzésem volt, így jelentőségét többé nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Ábrahám hosszú ideig „arctalan” maradt.

Analízise kezdeti időszakában a dátumoknak kitüntetett szerep jutott. Ábrahám pontosan számon tartotta, mettől meddig dolgozott egyik vagy másik munkahelyén, külön figyelmet szentelt a közelgő ünnepeknek, fontosabb események-

nek, amelyeket — ahogy gyakran mondta — *túl kell élnie*, mégpedig úgy, hogy feleségén kívül senki se tudjon rossz állapotáról. Kényszeresen ügyelt egészsége látszatának fenntartására, mind munkatársi kapcsolataiban, mind a szülői házban, ezért kritikus időpontok előtt szabadságot vett ki. Teljesen zárt világban élt, nem járt társaságba és lakásán sem tűrte meg mások jelenlétét. Moziba, színházba évek óta nem ment, tévét ritkán nézett. Valamennyi kommunikációs forrás szorongását az elviselhetetlenségig fokozó ingeregyüttesként jelent meg. Ugyanakkor teljes mértékű elzárkózása az információktól fenyegető egzisztenciális következményeket teremtett számára, mert a tájékozódás munkája lényegéhez tartozott. Színésznő felesége partner volt ebben az egészség látszatát fenntartó konspirációban. Az asszony ezen túlmenően is tökéletesen tehermentesítette őt. Külön figyelmet igényel egykori *rendőrtiszt* apjához fűződő kapcsolata, akit egy kisebb gazdasági vétség ürügyén *kényszernyugdíjaztak*. Ez az esemény mint időszámítási kezdet szerepelt élettörténetében. Ekkor érzelmileg szakított apjával és a hivatalos politikai-ideológiai eszmékkel is, amelyeket addig magáénak vallott. Erre az időpontra esik potenciazavarának kezeltetése, majd gyors nősülése — a család ellenállása dacára.

A szülők, de legfőképpen az apa, aki maga is írástudó, nagyra értékelték Ábrahám írói tehetségét, és jelentős segítséget nyújtottak pályakezdéséhez. Ábrahám azonban — viharos körülményeket teremtve — az analizését megelőző másfél évtized során a legnevesebb és szakmai szempontból is legrangosabb folyóiratokat hagyta ott, noha fiatal kora ellenére korosztálya ígéretes tehetségének tartották. Lassan érthetővé vált, hogy első találkozásunk keltette „arctalansága” mélyen gyökerező identitáskonfliktusát tükrözte. Körülbelül eddig jutottunk, amikor analizise első álmát elhozta.

Sivatagban hosszú sorban tömeg menetel. Ő is közöttük van. Furcsa érzés, mert nem tudja, merre és miért mennek. Lassú tempóban haladnak előre. Egyszer csak a tömeg megáll. Előtte fogy a sor. Közelebb kerül a sziklához, ahol terepszín ruhás katonák állnak. Nem lehet tudni, mi történik, a sor egyre rövidebb lesz előtte. Ekkor kétségbeesetten előkapja újságíró-igazolványát, meglobogtatja, és azt kiabálja: én újságíró vagyok, ezt velem nem tehetik, mindent meg fogok írni. A kiabálásra felébred.

Az álomhoz egyetlen asszociáció jelent meg: a *deportálás*. A menet a halálba gyalogolt. Ez az asszociáció és egy korábbi mozzanat tette lehetővé számomra, hogy azt mondjam, az álombéli újságíró-igazolvány olyan, mintha a keresztlevele lenne. „Erre nem is gondoltam” — válaszolta meglepetten, de ezt követően több mint egy évig kellett arra várnunk, míg megjelent Ábrahám keresztlevelének valószínű története.

Ábrahám *rituáléi* közül témánk szempontjából jelentős a leginkább főbiához hasonlítható magatartása. Melegre hivatkozva télen-nyáron csaknem mezítelenül tartózkodott a lakásban. Ez a szokása megóvta őt attól, hogy csengetésre sietve ajtót nyisson, hiszen előtte tetőtől talpig fel kellett öltözködnie, így a legritkább esetben fordulhatott csak elő, hogy a *betolakodó* olyan kitartó vagy *agresszív* lett volna, hogy mindezt kívárja. A „betolakodó” és az „agresszor” szavakat valószínű értelemben használom, jelentősége a Marokkóban játszódó drámai írásával a későbbiekben világossá válik. Az analitikus órák rituáléi közé tartozott állapota nehézségeinek ecsetelése, az analízis feleslegességének hangsúlyozása, hiszen *ál-*

pota örökletesen determinált. Ezt, mint mondta, az is bizonyítja, hogy éppen olyan elviselhetetlen természetű, mint apja — *betegsége tehát genetikus eredetű.*

Ábrahám mindezek ellenére dolgozott. Dolgozott analízisében és dolgozott egzisztenciális értelemben is. Írta diplomamunkáját, melynek témaválasztása az analitikus folyamat részévé vált, szervesen illeszkedett Ábrahám indentitáskeresésének folyamatába. „A szleng használata a hatvanas évek filmjeiben” címmel rekonstruálta nemzedéke útkereséseit, a vágyak és a lehetőségek ütközését, az ezt kifejező *lázadásokat és indentitáskonfliktusokat* — ugyanakkor keresve mindebben önmagát, saját élettörténetét.

Munkánk e fázisában, az óradíjak általános rendezésekor, Ábrahám óradíját is felemeltem. Ez sok szempontból jelentős eseménnyé vált. Analízise során először nyíltan kifakadt, becsmérelt. Miért fizessen többet, mikor állapota semmit sem változott? Noha a többletkiadást elháríthatta volna (erre lehetőséget kínáltam neki), ezt nem tette. A honorárium felemelését úgy élte meg: ha nem teljesíti, felmondom az együttműködést. *Vágyott* a teljes, a *feltétel nélküli elfogadásra*, s ez az eset durván konfrontáltatta a felnőtt kapcsolatok realitásaival. Sok időt töltöttünk ezzel a problémával, amely utat nyitott a személyiségében rejlő feldolgozatlan konfliktusokhoz. Az egyik értelmezés során elhangzott, hogy infantilis igényeit a maga számára fontos *kapcsolataiban parazita* módon igyekszik kielégíteni. Maga a kifejezés az analitikus részéről is kétségtelenül indulatot tartalmazott, de — talán ezért is —, hatalmas gátakat tört át, kulcsfontosságúvá vált, rárimelt egy *elhárított* problémakörre: származására.

Pár hónappal később sűrűsödtek az ünnepek. Ábrahám panaszkodott, én pedig jeleztem, hogy mindig feszültebb a családi összejövetelek előtt. Ekkor felcsattant: „Igen, igen, de egyik ünneptől a másikig is romlik az állapotom, nemcsak a sátoros ünnepeken”. Erre a megjegyzésre a következő mondattal reagáltam: Ha csak a sátoros ünnepeken romlana, azzal ki is egyezhetne. Hosszabb csönd következett, így megkérdeztem mit jelent számára a sátoros ünnep. „Hát sátrak vannak, cigányok, akik továbbállnak, baldachin, vidámság...” Erre az asszociációs sorra csak annyit mondtam: a sátoros ünnep egy zsidó ünnep. Őszintén megdöbben. „Valahogy hallottam már, de nem tudtam” — válaszolta. Felidézte az elmúlt órák egyikét, amelyben annyira megviselte az emlékezés anyja megszégyenítő mondataira. Pár éves korában, ha valaminek nagyon örült, össze-vissza ugrálva gesztikulált, vagy magányában hintáztatta magát, anyja letorkollta, mert úgy mozog, mint egy zsidó, úgy hintáztatja magát, mint imáját mormoló izraelita. Ekkor jutottunk el az analízis első álmában lengetett újságíró-igazolvány/keresztlevél valóságos történetéhez. Nyolc-kilenc éves korában egyik barátja lezsidózta. Rémülten hazarohant, elmondta anyjának, mi történt. Anyja magához szorította, de volt az ölelésében valami baljóslatú kétségbeesés, amitől Ábrahám még jobban megijedt. Este, apja hazatérte után, bementek a szobába, apja kinyitotta a mindig kulcsra zárt, számtalan titkot tartalmazó íróasztal fiókját, kivette Ábrahám keresztlevelét és „mint egy szónok”, patetikusan felolvasta. E megrázó emlékek felbukkant egy budi képe és a szorongással telt önkielégítések. A *szégyen* és a *titok* lett e felkavaró emlékek közös nevezője. Keserűen törtek ki belőle évekkel korábbi nyílt antiszemita érzései. Minden körülötte lévő zsidó származású embert diszkriminált. Keresztény feleségén kívül ez egész családjára is vonatkozott. Marokkóban játszódó fantáziatörténete drámai módon illusztrálja zsidósága — mint eltitkolt sorscsapás —, valamint büntudattal terhelt, elfojtott ödipális és szadisztikus vágyainak ötvözetét. „Néhány évszázada génszanatóriumban lenne a helyem. Nekem, s minden ősömnek...” E mondattal kezdődik Ábrahám egyik megrázó önvallomása, melyben a fáraó katonái megtámadják a földbe vájt lakhelyen élő családot és kí-

méletlen mészárlást hajtanak végre. (Ez a rémisztő pogromokat idézi, a *betolakodó agresszorokkal szembeni védtelenséget*, míg a génszanatórium gondolata, mely később írásában génbörtönné szigorodik, világos utalás állapota gyógyíthatatlanságán és örökletességén át zsidó származására, mely oly fenyegető, hogy jobb lett volna, ha világra sem hozzák. Csak a génbörtönbe zárt ősök lettek volna ennek biztosítékai.

Fontosnak tartok még egy eseményt kiemelni. Ábrahám, mint az előzőekben utaltam rá, nyolc-kilenc éves, amikor a keresztlevél felolvasásakor zsidó származásának nyílt tagadásával szembesül. De ugyanannyi idős, amikor zsidó származásának tagadhatatlan jeleivel találkozik nagyapja révén, aki hébe-hóba, pesti tartózkodása során az egykori — 1944-es — gettó területén lévő szállodában lakott, amely korábban a vidéki zsidóság kedvelt tartózkodási helye volt. Olykor Ábrahám is nagyapjával töltött napokat. Egyik alkalommal moziba mentek. A filmkomédia (*Fel a fej jel!*) tragikomikus hangvétellel ábrázolt egy férfit, aki a háborús idők szellemével dacolva bujtatott egy zsidó asszonyt, és ezzel képtelennél képtelenebb helyzetekbe sodorta magát. Ábrahám a film alatt annyira szorongott, hogy ki kellett jönniük a moziból, és másnap már egy ártatlan gyermekfilmhez sem volt hajlandó elmenni. Majd három évtizeddel később, amikor saját gyermekeit vitte el egy akkor bemutatásra kerülő gyermekfilmhez, annyira rosszul lett, hogy ezután *került* minden mozit, tévét, színházat. Nyilvánvaló, hogy az akkor őt oly veszélyeztető filmélményt a mozival együtt egy biztonságosnak tűnő kapszulába zárta, s mint *betokolt énrészecskét* elhatárolta magától. A Holocaust-irodalomban igen sok esettanulmányban találkozunk ezzel a megoldással, az úgynevezett „*enkapszulációval*”, az én bizonyos részeinek betokosításával, kapszulába zárásával, mely ideig-óráig olykor szinte hihetetlennek tűnő „kompromisszumok” árán — például valaki elfelejti zsidó származására utaló nevét, azt a nevet, amelyen anyakönyvezték és amelyen gyermekkorában szólították — védi az ént a fenyegető megsemmisítés veszélyérzetétől (Rosenfeld, 1986).

Bettelheim *A végső határ* című munkájában (1988) igen érzékletesen jeleníti meg azt az állapotot, amikor a koncentrációs tábor lakóinak, akiknek nyilvánvalóan az adott helyzetben semmi esélyük sem volt a túlélésre, mert fizikailag teljesen leromlott állapotban, mezítelenül álltak a fagyos éjszakában, ahol szemük előtt haltak meg bajtársaik, és sem magukon, sem társaikon nem tudtak segíteni, nos akkor, abban az állapotban megszűnt a félelem, a szorongás, az „én” kettészakadt arra, akivel mindez történik, és arra, aki mindezzel valójában nem is törődik, aki, ha érdeklődik is egy kissé, lényegében csupán távolságtartó megfigyelő. Ugyanerről az érzelmetelenítésről, hasításról számol be visszaemlékezésében V. E. Franki. Azokról a percekről ír, amikor a Mauthausen felé tartó vonat áthaladt szülővárosán: „Úgy tekintettem gyermekkoromra és otthonom utcáira, tereire, házaira — és ez igen határozott érzés volt — mintha már meghaltam volna, és mint egy halott a túlvilágról, magam is kísértetként néznék le erre a kísértetiesnek ható városra” (Franki, 40. old.). Ez az *enkapszuláció*, az énbe történő betokozódás, amelyben létrejön az autisztikus barrier a kognitív és az érzelmi működések közt (Tustin, 1986). A katasztrófa vagy a trauma pillanatában ez a hasítás a túlélést szolgálja, szükséges az érzelmek elkerülése és a figyelem elterelése attól a tárgyi világtól, amely pusztulással fenyegeti az ént. Ez az a hasítás, amely a személyiségben egy izolált területet kerít el. Úgy tűnik azonban, hogy nemcsak az eredeti traumát átéltek rögzíthetik magukba az akkor életmentő, ámde a fenyegetettség elmúltával használhatatlanná vált és sok esetben feloldhatatlanná merevedett barriert, hanem a túlélők gyermekei is „homokpoggyászként”, útravalóul kapják szüleik feldolgozatlan múltját.

Ábrahámhoz visszatérve: az analízis e szakaszában előtérbe kerültek elfojtott filmélményei, megelevenedtek szorongásának képei, majd egy hatalmas, több szinten zajló álom hozzásegített minket ahhoz, hogy érzékelhetővé és átdolgozhatóvá váljon a trauma. Az álom egy része identitáskonfliktusába ad betekintést. Megjelenik a már említett szálloda, ahol az ajtón elegáns urak sétálnak ki-be, rá-erősen beszélgetnek, láthatóan nincs semmi dolguk. Ábrahám itt visszakapcsolt a *parazita* szóra. A szó egyik jelentéstartománya zsidóságával azonos. Az „élődség” és „idegenség”, mindkét fogalom képviselteti magát a parazita szó jelentéstartományában. Az idegenség élménye átüt a marokkói történet hangulatán és helyszínén. Marokkó ugyanis arab ország, zsidó kisebbséggel. Ugyanígy Ábrahám közép-európai zsidóságának is alapvető élménye az idegenség érzése. Hermann Imre *Az antiszemizmus lélektana* című munkájában (1945) mélyrehatóan foglalkozik a *parazita* fogalmának hátterével: „A zsidó mint parazita, mint tetű, poloska, vagy tetves alak, valóban beletartozik az antiszemita szóhasználat törzsanyagába.” A „parazita” mint interpretáció így vált kulcsfontosságúvá Ábrahám személyiségének lehasított és tagadott részének feltárásához. Ebben a terápiás időszakban Ábrahám egyik külföldi útja során megajándékozta magát egy Dávid-csillaggal. Később pedig megvette Mózes öt könyvét is. Ekkor született meg benne e tanulmányban használt neve, és ma már tudom, nem bánja, hogy Ábrahám-nak hívom.

Az analízis folyamatában lassan kirajzolódtak Ábrahám gyermekkorának élő és halottként is elevenen ható személyei, kezdett megelevenedni a titkolt múlt. A hiányosan és töredezetten felbukkanó emlékfoszlányok érthető képpé formálódtak. Ábrahám mint *generációjának tipikus képviselője*, a család által eltagadott zsidóságát traumatikus körülménye között, környezete közvetítésével tudta meg. Egy haldokló idős asszony fellazult tudatállapotban tett vallomást neki, a betegség mellett ülő, már felnőtt férfinak. Ábrahám nagyszüleit 1944-ben édesapja testvéreivel együtt deportálták. A nagyszülők vagyonuk őrzésével bízták meg a kórházban haldokló asszonyt. A család egyetlen túlélője Ábrahám munkaszolgálatos apja volt. Ebben a katartikus vallomásban az idős asszony összekeverte apát és fiát, és Ábrahámot megpillantva így kiáltott fel: „De jó, hogy te visszajöttél!”

Ábrahám családjának és apjának múltja, amelyben a zsidó származás tabuvá vált, tipikusnak tekinthető a zsidóság magyarországi történetében. A kiegyezés időszakában, majd azt követően a magyarországi zsidóság erős asszimilációs törekvéseit fejezik ki a gyakori névmagyarosítások is. Így lett például *Löwingerből Lukács*, és Ferenczi Sándor apja, *Fraenkel* Bernát 1879-ben változtatta meg családi nevét *Ferenczire*. Az asszimiláns zsidóság beolvadási illúziójával az 1920-as évektől erősen konfrontálódott. A húszas évek társadalmi antiszemizmus a harmincas évek második felétől ismét politikai ideológiává vált, zsidóellenes törvények korlátozták a zsidó polgárság egzisztenciális lehetőségeit. A második világháború során a magyar hatóságok több mint félmillió zsidó deportálásához nyújtottak segítséget. A világháború után a megmaradt zsidóság jelentős része emigrált, az itthonmaradottak nagy része a szovjet hadseregben az életmentő hatalmat látta. Számukra az új politikai rendszer valami olyasmit jelentett, amit a nem zsidó magyar állampolgárok számára nem feltétlenül. A koalíciós kormányzás felszámolását követően, 1948 után a kommunista párt kizárólagosan gyakorolta a hatalmat. A háború után a zsidók számára új lehetőségek nyíltak. Az „újja-

1 A zsidó vallási tradíció értelmében ha egy hitét elhagyó ember vagy annak gyermeke visszatér ősei vallásához—jelen esetben vállalja származását—, akkor neve elé felveszi Ábrahám nevét.

szerveződő különféle apparátusokban mindenekelőtt olyan emberekre volt szükség, akik egyrészt különféle szakértelemmel rendelkeztek, másrészt pedig a háború előtti rendszerben nem kompromittálták magukat. Kétségtelen, hogy ezeknek az előfeltételeknek az üldözött zsidók nagy számban megfeleltek. Másfelől olyan pályák is megnyíltak előttük — például a hadseregben, az államparátusban —, amelyek már az első világháború előtt is főként csak a nemesi középosztály tagjai számára voltak nyitottak, s amelyből a zsidó származásúak vagy vallásúak a Horthy-rendszerben formálisan is ki voltak tiltva. Ez a két tényező kedvező érvényesülési lehetőséget jelentett és ezzel sokan éltek is” (Kovács, 1984. 9. old.) — mint például Ábrahám apja. Azonban: „A zsidókérdést, antiszemitizmust, nemzeti elkülönülést, nacionalizmust és mindennemű osztálytagozódást felszámoló, teljes egyenlőséget teremtő társadalom fejében a kommunista párt a »mozgalom«-mal való teljes azonosulást kívánt az ígéretek címzettjeitől. Ennek a követelménynek a teljesítése a polgári-értelmiségi származású zsidóktól szinte teljes önfeladást követelt: előző énjük, szokásaik — mindmégannyi gyanús »polgári csökevény« — levetkezését Ez embertelenül nehéz feladat lehetett [...] — megszabadulni attól ami »zsidó«, a megszabadulás egyidejűleg egy új azonosulást, egy új befogadó közösségre való rá találást jelentett: a mozgalmat” (uo. 11. old.). A társadalmi felszabadításért vívott történelmi csatározásokban a [...] harcok vallási vagy nemzetiségi eredetét kutatni márcsak az ideológiában uralkodó szabályok miatt sem lett volna tanácsos: a triviálisabb szinten történő »származás-kutatás« [...] pedig egyszerűen törvénybe ütköző cselekedetté vált” (Kende, 1984, X. old.). Jól jött ez sok oldalról, ugyanis nem kellett szembenézni a magyar társadalom 1920-44 közötti zsidóellenes intézkedéseivel és az 1944-es deportálásokban való aktív közreműködésével. Szolgáltatta ez a régről elindult asszimilációs folyamatot, azaz fenntartotta annak illúzióját, nevezetesen, hogy az úgynevezett osztály nélküli társadalomban nemcsak az antagonisztikus érdekelentétek tűnnek el, hanem mindenfajta diszkrimináció felszámolódik. És nem kevésbé szolgáltatta a hallgató az uralkodó párt érdekeit, akik igyekeztek a »kommunizmus a zsidóuralmat jelenti« előítélet keltette feszültséget elkerülni” (Kende, 1984).

E társadalmilag is feldolgozatlan múlt több összefüggésben is hatott Ábrahám személyiségére. Egyrészt önmagában is veszélyforrást jelentett, mint szembesíthetetlen fantom lebegte körül, megbélyegzéssel, sőt vitális fenyegetéssel riasztva. Azt a konfliktust, ami zsidóságának nyílt tagadása és az itt-ott felbukkanó, de kimondatlan titok között feszült, különböző *érvédő mechanizmusokkal tudta csökkenteni*, például *elfojtással, tagadással, hasítással*. Másrészt viszont szado-mazochista ösztöntörékvéseinek externalizálására is lehetőség nyílt, felerősítve mindkét irányban féltreírta. Szadisztikus fantáziái és a fasiszmus közé könnyen került egyenlőségjel, és rémülettel töltötte el — saját kifejezését idézve —, „fasiszta despotizmusa”, összeforrottak tudattalanjában a fasiszmus pusztításai szadisztikus késztetéseivel. Identifikációja apjával (a hatalommal és a férfival) megoldhatatlan feladat elé állította. Bizonyos „aparészeket” magába épített (például írói tevékenység), de kifejezetten ellenállást tanúsított azzal az apával, aki egy társadalmi folyamat paradoxonját követve, megmenekülve a deportálástól és túlélve a munkaszolgálatot, maga irtotta ki magából zsidóságát, amivel az énfeladásra késztető hatalom részesévé válhatott — amelytől ugyanakkor természetesen védelmet is remélt. Kemény konfrontációt jelentett, amikor ugyanez a hatalom fordított hátat valójában ideológiai okokból, s távolította el sorából. Ábrahám azt a tényt, hogy „örökletesen” olyan, mint apja, veszélynek élte át, bizo-

nyos aparészeket maga is megpróbált magából lehasítani. Apja hatalomvesztése ezt a kényes egyensúlyt megbillentette, s a hatalmat veszítette, most már veszélytelen apával mint riválissal ekkor vette fel a küzdelmet, ekkor kezdte kezelteni potenciázavarát, ekkor adott fel tudatosan bizonyos azonosságokat, ekkor szállt szembe vele, rúgott fel állásokat és hivatalos ideológiákat. Ugyanakkor ezzel a lépéssel tudattalanul is követte az apai sorsot, egzisztenciális értelemben magát is sorozatosan kiszolgáltatott helyzetekbe sodorta.

„Az elfojtott visszatér” — írta Freud (1915). Ábrahám egyik fiát nem oly rég az osztálytársai lezsidózták. A gyerek hazament, és otthon anyjának rémülten mondta el a történetet. (Eddig kísértetiesen hasonlít Ábrahám harminc évvel korábbi történetének koreográfiájához.) Ábrahám, amikor hazament, behívta fiát dolgozószobájába, aki megkérdezte tőle, tényleg zsidó-e. A válasz így hangzott: „Nézd, én zsidó vagyok. Ez sem nem nagyon előnyös, sem nem nagyon hátrányos. A fiam vagy, és ennyiben te is zsidó vagy”.

A titkolt és félve szégyellt múltból azon az estén lehullott a lepel. Ábrahám tudott az lenni, aki, s fia már nem cipeli magával az elhallgatás terhét.

Úgy tűnik azonban, nem szűnt meg annak érvényessége, amit Ferenczi a salzburgi pszichoanalitikus kongresszuson tartott előadásában, 1908-ban felrőtt a társadalomnak a gondolatelfojtás alapján álló erkölcsnevelés miatt. Mint írja: „manapság introspektív vakásra nevelik az emberiséget” (Ferenczi, 1908). Csak törekedhetünk arra, hogy e társadalmi és egyéni szinten is működő „introspektív vakság” felszámolására minél hatékonyabb kísérletet tegyünk — múltunk vállalásának bátorságával is.

(Ezúton fejezem ki köszönetem Ábrahámnak, aki hozzájárulásával lehetővé tette az előadás elhangzását és a cikk megjelenését.)

Irodalom

Bettelheim, Bruno: *A végső határ*, Budapest, Európa, 1988.

Erős Ferenc - Kovács András - Lévai Katalin: „Hogyan jöttem rá, hogy zsidó vagyok?”, *Medvetánc*, 1985.2-3.sz. 129-144.p.

Franki, Viktor E.:... mégis mondj Igent az Életre!: Egy pszichológus megéli a koncentrációs tábor, Budapest, Pszichoteam, 1988.

Ferenczi Sándor: Pszichoanalízis és pedagógia. *Gyógyászat*, 48. évf. 1908. okt. 25. 712-714.p.

Freud, Sigmund: Die Verdrängung, 1915. in.: *Gesammelte Werke*. Imago Publishing Co. London, 1946.

Hermann Imre: *A antiszemitizmus lélektana*, Budapest, Bibliotheca, 1945.

Kende Péter: Bevezető, in.: *Zsidóság az 1945 utáni Magyarországon*. Magyar Füzetek, Párizs, 1984.5-35.p.

Kovács András: A zsidókérdés a mai magyar társadalomban, in.: *Zsidóság az 1945 utáni Magyarországon*, Magyar Füzetek, Párizs, 1984.3-35.p.

Rosenfeld, David: Identification and its vicissitudes in relation to the nazi phenomenon. *The Int. J. of Psycho-Analysis*, 67 (1986), Part I, 53-63.p. /Hamburg Congress Papers/

Sartre, Jean-Paul: *Vádirat az antiszemitizmus elten*, Budapest, Káldort 1947.

Tustin, Frances: *Autistic Barriers in Neuroric Patient*, London, Kamac Books, 1986.

Mészáros Judit
Országos Onrosi Rehabilitációs Intézet
Pszichoterápiás Osztály
1121 Budapest,
Szilassy u.. 6.